

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת וישב, תש"ע
מספר 839

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

יוסף הצדיק – לוחם הצדק

לאחר פסוק הפתיחה בפרשתנו כתוב:

אֵלֶּה תְּלֻדֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שִׁבְעַ עָשָׂר שָׁנָה הָיָה רָעָה אֶת אָחָיו בְּצֹאן וְהוּא נֶעַר אֶת בְּנֵי בְלָהָה וְאֶת בְּנֵי זְלֵפָה נְשֵׂי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דְּבַתָּם רָעָה אֶל אָבִיהֶם (לז:ב).
התלמוד הירושלמי (פאה פ"א ה"א; טו, ד) מביא מחלוקת תנאים על משמעות הביטוי "דבבתם רעה". מה הייתה אותה דיבה?

כתיב "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם", מה אמר? רבי מאיר ורבי יהודה ורבי שמעון. רבי מאיר אמר: חשודין הן על אבר מן החי. רבי יהודה אומר: מזלזלין הן בבני השפחות ונוהגין בהן כעבדים. ורבי שמעון אומר: נותנין הן עיניהן בבנות הארץ. אמר רבי יודה בן פזי: "פֶּלֶס וּמְאֻנְי מִשְׁפָּט לֵה' מַעֲשֵׂהוּ כָּל-אֶבְנֵי-כִּיס" (משלי טז:יא). מה אמר, חשודין הן על אבר מן החי, אמר הקב"ה כך אני מוכיח עליהן שהן שוחטין ואוכלין, "וַיִּשְׁחָטוּ שְׁעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת-הַכַּתָּנֶת בָּדָם". מה אמר, מזלזלין הן בבני השפחות ונוהגין בהן כעבדים, לעבד נמכר יוסף, מה אמר, נותנין עיניהן בבנות הארץ, הא דובא מתגריא לך "וַתִּשָּׂא אֶשְׁת-אֲדֹנָיו אֶת-עֵינֶיהָ אֶל-יוֹסֵף" וגומר.

רש"י חיבר את שלוש דעות התנאים לדעה אחת וכתב:

את דבתם רעה – כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות. ובשלתן לקה. על אבר מן החי (לעיל פס' לא) וישחטו שעיר עזים במכירתו, ולא אכלוהו חי. ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים – "לעבד נמכר יוסף" (תה' קה:יז). ועל העריות שספר עליהם (להלן לט:ז) ותשא אשת אדוניו וגו'.

יש להניח שרש"י עשה זאת בגלל דבריו של ר' יהודה בן פזי שאמר שיוסף נענש על שלוש הדיבות: על דיבת "אבר מן החי" נענש ב"וישחטו שעיר עזים" במכירתו; על דיבת "ולזול בבני השפחות" נענש במכירתו לעבדות, ועל הדיבה בעניין עריות נענש בעניין אשת פוטיפר.

אך דמותו של יוסף, כפי שהיא מצטיירת מתיאור זה, מטרידה מאוד, שכן אדם שעולה מעלה-מעלה בכל מקום שהוא שוהה בו – בבית פוטיפר, בבית הסוהר ובבית פרעה, ומצליח בכל אשר הוא עושה, צריך להיות אדם מיוחד מאין כמוהו: בעל כריזמה מיוחדת, בעל שכל יוצא מגדר הרגיל, בעל יכולת ביצוע אדירה וכנראה גם בעל מראה מרשים מאוד (בר' מט:כב) – "בֶּן פְּרֵת יוֹסֵף בֶּן פְּרֵת עֲלֵי-עֵין בְּנוֹת צְעֵדָה עֲלֵי-שׁוּר"¹. איך ייתכן אפוא שהוא מתעסק בקטנות – בהלשנה? אם הוא רוצה לתקן את דרכי אחיו, אמור

¹ רש"י בפירושו לבר' מט:כב: "בנות מצרים היו צועדות על החומה להסתכל ביופיו".

הוא לטפל בעניין באחריות ולא על ידי הלשנה. ולא זו בלבד, אלא יוסף מתואר בתורה כצדיק, בעל עקרונות נעלים, שלא נכשל באשת פוטיפר גם לאחר שנים של ריחוק מהבית וחיים בקרב החברה המצרית. האם ראוי לו להתעסק בהוצאת דיבה?!

יש לשים לב לסמיכות הפרשיות של סיפור יהודה ותמר לפרשת יוסף ואשת פוטיפר. ולא רק סמיכות פרשיות לפנינו אלא התורה אף קוטעת את סיפור יוסף על מנת לספר את סיפור יהודה ותמר רק כדי להבליט את צדיקותו של יוסף. כאמור, יוסף רחוק מהבית, עבד, צעיר ולא נשוי, עומד בפני פיתוי של גבירתו המפתה אותו בכל יום. ואילו יהודה בביתו, מבוגר, אב לשלושה בנים נשואים, אינו עומד בפיתוי של קדשה על אם הדרך. ודאי שסיפור זה מבליט את צדיקותו של יוסף. אם כן, כיצד יכולים אנו להסביר את תיאור התורה על יוסף כמוציא דיבה?!

אלמלא חששתי, הייתי בוחר בדעתו של ר' יהודה:² "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו", כאן זו הפעם הראשונה בתורה שבלהה וזלפה מוגדרות כנשות יעקב אביו. עד כאן בכל המקומות הן מוזכרות כשפחות. אפילו כשהתורה מונה את בני יעקב, כתוב: "ובני בלהה שפחת רחל דן ונפתלי. ובני זלפה שפחת לאה גד ואשר אלה בני יעקב אשר ילד לו בפדן ארם" (לה:כה-כו). מכאן והלאה אין התורה מזכירה עוד את בלהה ואת זלפה כשפחות.

ניתן להסביר שבין יוסף לאָחיו בני הגבירה היה מאבק אידיאולוגי. יוסף טען שיש לנהוג בבני השפחות כבבני גבירות – נשי אביו, וכך יש לפרש את הכתוב: "והוא נער את-בְּנֵי בְּלָהָה וְאֶת-בְּנֵי זְלָפָה נְשֵׁי אָבִיו": "נער" מלשון 'ניעור'. יוסף העיר אותם לדרוש את שוויון זכויותיהם בין הבנים.

כמובן שהאחים בני הגבירה לאה (בנימין היה עדיין קטן) לא הסכימו עם יוסף, כיוון היה בזה כדי לפגוע בזכויותיהם המיוחדות (יש מי שפירש שכך היה לבני לאה שישה חלקים כנגד שניים של בני רחל, אך אם יצטרפו בני השפחות, הרי לנו 6 כנגד 6, ואם יוסף מקבל שני חלקים, הרי לנו 6 כנגד 7).³ על עניין זה הביא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם, כלומר הוא טען את טענת הקיפוח וביקש מיעקב להחליט אם ארבעת בני בלהה וזלפה הם בני שפחות או בנים של נשותיו. יעקב הסכים עם יוסף, וכך יש לפרש את הכתוב "וַיִּשְׁרָאֵל אֶהָב אֶת-יוֹסֵף מִכָּל-בְּנָיו" = הסכים לדבריו "כִּי-בֶן-זֶקֶנִים הוּא לוֹ" = בן חכים (כתרגום אונקלוס), "וְעֵשָׂה לוֹ כְּתָנֶת פָּסִים" – ציינו לשבח ואולי אף מינה אותו להמשיך ולהשגיח ששוויון הזכויות יישמר.

עוד נאמר שהאחים שנאו את יוסף על חלומותיו ועל דבריו: על חלומותיו – ברור, ועל דבריו – אלו הדברים על השוויון. לכן גם מכירת יוסף היא מעין עונש ממין המעשה שהטילו עליו האחים: מי שמתחבר לעבדים, לבני השפחות, ראוי לו להיות עבד.

אחרי המכירה התחרטו האחים. הם ידעו שיוסף צדק בדבריו, ולכן ההדגשה החוזרת ונשנית בפרשת 'מקץ' ונרמזת בפרשת 'ויגש': "שְׁנַיִם עָשָׂר עֶבְרִיָּה אֲחִים אָנְחָנוּ בְּנֵי אִישׁ-אֶחָד" (מב:יג). כל הניסיונות שבהם מעמיד יוסף את אחיו נועדו לשכנעו שהאחים חזרו בתשובה והבינו שאמנם הם בני איש אחד, שכולם אחים במעמד שווה. רק כשיוסף אכן השתכנע שכולם בעד אחד ואחד בעד כולם הוא מתגלה לאחיו וכמובן סולח להם.

כאן הרמז בפרשתנו, שנקראת בדרך כלל לפני חנוכה, והשנה בחנוכה, לניצחון החופש והשוויון על כוחות השחור והדיכוי. חנוכה מסמל גם את ניצחון הרוח על החומר, את ניצחונה של תרבות ישראל על החומריות היוונית. לכן אנו חוגגים את חג החנוכה בשמן ובאור, המסמלים רוח ותורה.

ד"ר אפרים יצחקי
המחלקה לתלמוד

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע.

כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

² כלי יקר אמנם מפרש כך.

³ ראו מה שכתב מו"ר וידידי הרב פרופ' י"א אפרתי שליט"א במאמרו: "יוסף בן הזקונים ובעל החלומות", שמעתין 104, עמ' 5.